

Bulgaars labyrint

Colofon

ISBN: 978 94 6365 006 9

1e druk 2017

© 2017, Jan Buruma

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Foto auteur: Ineke Huizing

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

Bulgaars labyrint

Jan Buruma

Dankwoord

Ik wil graag de volgende instantie en mensen bedanken, die ieder op hun eigen wijze hebben bijgedragen aan de totstandkoming van deze roman:

- Stichting Oost-Europa Projecten (STOEP), Dordrecht
- Eise Eisma, lid Friese vereniging Bodegraven
- docenten van mijn schrijfopleiding Marieke Groen, Peter de Rijk, Cathelijn Schilder en Inge Schouten
- mijn medecursisten Loes van Kempen, Dirk van der Laan, Belinda van Steijn en Gerda Scholts
- Krassimir Malinovski, antiquariaat Svetlostruy, Sofia
- Raymond Detrez, hoogleraar Oost-Europese geschiedenis, Universiteit Gent
- Jelle Jeensma en Anton Oskamp, oud-directeuren Script Plus, Amsterdam
- Diana Nohlen, mobiel reisadviseur, Bodegraven

Bronvermeldingen

- Het citaat op pagina 105 komt uit:
Убийте “Скитник”, българската и британската държавна политика по случая ГЕОРГИ МАРКОВ, Христо Христов, София, Сиела, 2005.
- De citaten op pagina 124 komen uit:
Задочни репортажи за България, Георги Марков, том първи, София, Сиела, 2008 г.
Задочни репортажи за България, Георги Марков, том втори, София, Сиела, 2008 г.
- De verzen uit de Bijbel op pagina's 160 t/m 164 komen uit: Bijbel: Bible in Dutch, Editie 1977, Nederlands Bijbelgenootschap Haarlem

Inleiding

I

Sofia, Bulgarije, 4 augustus 2018

De kluis viel met een zachte klik in het slot. Georgi Malkin knikte tevreden en stak de gecodeerde Iphone in zijn kalfsleren attachékoffer. Alleen hij wist de toegangscode. De inzet van zijn komst naar Sofia was hoog. Nieuw-Rusland kreeg gestalte, en hij was er trots op daaraan mee te werken.

Hij schoof de icoon terug, zodat de religieuze afbeelding het zicht op de kluis ontnam. Een ogenblik keek hij naar de heilige prent. De *Bozhi materi* - Maria, de Moeder Gods, die het kind Jezus veilig en beschermend in haar armen hield. Haar zorg voor het kind was zoals zijn werk voor het nieuwe vaderland. Hij sloeg devoot een kruis, boog voor de icoon en kustte de goddelijke afbeelding - bijna. Zijn lippen raakten de prent echter net niet.

Plotseling spitste Malkin zijn oren en liep snel maar onhoorbaar over het dikke tapijt naar de deur. Een houten façade verborg een vijf centimeter dikke, stalen toegangspoort. Maakte er zich iemand uit de voeten? Hij gooide de deur open, keek links, en keek rechts, maar zag niemand in de onderaardse, half verlichte gang.

Hij checkte zijn namaak-Rolexpolshorloge - 01.12 uur. Alles ging keurig volgens zijn strakke, militaire schema. Malkin glimlachte vals. Wanja, zijn laatste verovering met prachtig lang, zwart haar en zachte, maar toch stevige borsten, had zich tussen de lakens bewonderend uitgelaten over zijn horloge.

Hij concentreerde zich weer op zijn missie. Hij meed de liften met de bewakingscamera's. Met zijn ranke gestalte beklom hij snel en behendig de tien trappen omhoog. Om 01.17 uur stapte hij nachtelijk Sofia in. Op de drukke

Dondukovboulevard was het zelfs nu lastig een taxi te vinden.

Met een zakdoek wiste hij zijn voorhoofd. Na de airconditioning in zijn kantoor moest hij omschakelen naar de zwoele zomernacht. Pas om 01.32 uur lukte het hem een taxi te nemen. Vanaf de achterbank keek hij over zijn schouder. Werd hij gevolgd?

Eerste akte

I

Nederland, 30 augustus 2018

Geduldig en langzaam tikten de hoeven van de beide paarden op de kinderhoofdjes van de Franeker binnenstad. Ze konden niet te snel, want het regende pijpenstelen. Binnen in zijn zwarte Vigilante-koets was Von Falckensteyn met hulp van zijn lorgnet verdiept in de Frankfurter Allgemeine Zeitung. De Duitse krant was op ouderwets, groot formaat. De koets had oorspronkelijk twee zitbanken, hij had er een-tje laten vervangen door een verlaagde lessenaar, zodat hij daar de krant uitgevouwen op kon leggen. De regen striemde over de koetsramen.

Hij doceerde Hogere Soeck Archiefkunde aan de Eise Eisinga Universiteit. Hij had zich die ochtend verslapen, dat was niet zijn gewoonte. Gelukkig had zijn huishoudster Tryntsje Jansma zoals altijd keurig op tijd de tafel gedekt. Hij had in ochtendjas van zijn ontbijt genoten, terwijl hij de International Herald Tribune las. Zijn groene kostuum lag gestoomd en gestreken klaar. Ze was goud waard.

Hij had Sybren Jansma, echtgenoot van Tryntsje en dankzij de bemiddeling van rector-magnificus Teun van Dam al jaren zijn vaste koetsier, gevraagd iets sneller te rijden dan gebruikelijk van zijn ambtswoning naar de universiteit. Jansma, die ervan genoot dat hij een vrijwel uitgestorven beroep uitoefende, had de hoogleraar op de hevige regenval gewezen. Von Falckensteyn had begrip getoond. Zijn studenten moesten geduld hebben, het college begon niet zonder hem. Van Dam zou mopperen, maar hij had de archiefexpert niet voor niets uit München gehaald. Zijn koets had ook in de Zuid-Duitse metropool opzien gebaard. De meeste mensen vonden het hopeloos ouderwets, de hoog-

leraar was eraan gehecht. De Franeker Courant had er een serie historische artikelen over geschreven.

Via de muziekinstallatie die hij in zijn koets had laten inbouwen, genoot hij tijdens het krantlezen van het zesde vioolconcert van Paganini. Hoewel Bach en Beethoven veel bekender waren, bewonderde hij de excentrieke, negentiende-eeuwse Italiaan, die soms met duivels gebleekt gezicht op kerkhoven speelde.

Zjoegov zette de ruitenwissers van de Mercedes op de hoogste stand. Hij moest zo snel mogelijk in Franeker komen. Toen hij Den Haag uitreed, waren de stortbuien begonnen. De ruitenwissers konden de striemende vlagen amper tegenhouden. De Bulgaar was af en toe gedwongen zijn snelheid te matigen.

Koetsier Jansma stopte de koets op de speciale parkeerplaats bij de universiteit. Teun van Dam had dat geregeld. Jansma klom van de bok, die een afdakje had om hem te beschermen tegen de regen, en stak zijn paraplu op. Zo werd zijn kostuum niet nat. Op verzoek van de archiefexpert droeg hij een zwart pak, een wit overhemd en een grijze stropdas.

De koetsier opende de deur: 'Professor Von Falckensteyn, we zijn bij de universiteit.' De hoogleraar legde verstoord krant en lorgnet neer en keek zijn koetsier aan: 'Pardon? Wat is er aan de hand, Jansma?'

'We zijn bij de Eise Eisinga Universiteit, professor Von Falckensteyn.'

'Zeer wel, dank u zeer. Een ogenblik, alstublieft.'

Hij vouwde het ochtendblad zorgvuldig op. Daarna legde hij de krant en zijn lorgnet in zijn kalfsleren aktentas. Hieruit nam hij zijn Biedermeier haarborstel, die de vorm had van

een viool. Achter de ene overgebleven bank met kalfsleren bekleding in zijn koets had hij een Louis XV-spiegel laten installeren. Hij fatsoeneerde zijn halflange, grijzende haardos, die tot in zijn nek krulde. Zijn kapsel had iets weg van een achttiende-eeuwse pruik. Pogingen om tot steil haar te komen mislukten al jaren. Je moest de natuur niet dwingen.

Hij controleerde de tijd op zijn Sony Flexible en op zijn antieke klokje en knikte tevreden. Vijf minuten te laat kon ermee door. Hij schakelde met enige spijt de muziekinstallatie uit, het zesde vioolconcert van Paganini was net aan de adagio begonnen. Hij wilde zijn studenten echter niet langer laten wachten. Terwijl Jansma de koetsdeur openhield, daalde hij de vier treden van zijn klassieke rijtuig af. De koetsier hield zijn paraplu boven hem. Hij schreed op zijn gemak naar de collegezaal.

Bij de afslag naar Den Oever klonk een dreunende donderslag. Zjoegov moest gas terugnemen. Hij keek snel achterom. De attachékoffer, met daarin de envelop en de brief, lag op de achterbank. Hij vond hem deftig en indrukwekkend, maar hij was niet voor hem bestemd. Direct bij het begin van de Afsluitdijk gaf hij plankgas. Zijn snelheid was onverantwoord hoog, maar de tijd drong. Vanwege het noodweer waagden zich weinig andere auto's op de dijk door de zee.

‘... derhalve, geachte dames en heren, is de juiste en correcte beveiliging van de door u gearchiveerde documenten van de grootste importantie. Anders kan uw cliënt het door hem dan wel haar gezochte document nimmer traceren’, doceerde Von Falckensteyn.

Hij leunde op de lessenaar, die zijn medewerkers hadden klaargezet. Hij was de enige hoogleraar die dat gebruikte.

De meeste collega's liepen tijdens de colleges met een draagmicrofoontje op hun revers door de zaal. Hij beschouwde zijn colleges als lezingen. Zijn karakteristieke, sonore stemgeluid galmde, geholpen door een goede akoestiek, door de collegezaal.

De studenten waren rumoerig en onrustig. Het was goed dat hij niet veel later was gekomen, zijn koetsier had iets meer vaart kunnen maken. Hij haalde diep adem en keek een moment naar het manshoge, rustgevend portret van Eise Eisinga. Als eerbetoon aan diens pionierswerk hing het naast het grote scherm.

De afgelopen dagen was het drukkend warm geweest. Felle regenbuien en harde windstoten brachten vandaag een vervroegde herfst. Toch vond hij het warm in zijn groene, driedelige maatpak van zuiver scheerwol. Hij had zijn overhemdkraag volgens de negentiende-eeuwse gewoonte omhoog, met de puntjes echter naar beneden. De vlinderstropdas, die hij keurig netjes rond de kraag had gestrikt, voltooide het kostuum stijlvol. Het geheel voelde comfortabel en gaf hem de status die paste bij zijn functie van hoogleraar. Dat werd je niet van de ene dag op de andere. Het was jammer dat gezag en autoriteit van weleer nauwelijks meer bestonden. Sportsterren, zakenmensen en overige miljonairs waren tot zijn afschuw de moderne helden. Zijn blinkend zwarte schoenen, zijn zilveren manchetknopen op zijn overhemdsmouwen en het zilverzijden pochet waren de *finishing touch* van zijn kostuum. Hij depte zijn voorhoofd met een hagelwitte zakdoek.

Bij het gehucht Kornwerderzand was er opnieuw donder en bliksem. Zjoegov nam gas terug. Waarom moest hij juist vandaag op pad? Gister was het mooi, zonnig weer.

Bij Zürich nam de wind iets in kracht af, de regen kwam wel met bakken uit de hemel. Niet mopperen, dacht de kranige man, en reed gewoon in een stevig tempo. De TomTom gaf goede aanwijzingen. Verkeerd rijden mocht absoluut niet, een foute afslag zou rampzalig zijn. Dat was kostbaar tijdverlies.

Von Falckensteyn stopte de zakdoek terug en keek naar de rumoerige studenten. Het waren jonge mensen die hij wetenschappelijke kennis en methoden onderwees. Met zijn nostalgische aard had hij veel liever in de tijd van Eise Eisinga geleefd. De archiefexpert gruwde van het digitale tijdperk, maar hij moest toegeven dat het voor archieven voordelen had.

De wetenschap stond in de achttiende eeuw in de kinderschoenen, Von Falckensteyn had graag willen pionieren zoals Eisinga. Excelsior, excelsior - steeds hoger, steeds beter. In de eenentwintigste eeuw wist men precies hoe het zat met de zon en de maan en de sterren en het heelal. In Eisinga's tijd was dat onbekend. Een predikant beweerde met stelligheid en overtuigingskracht dat de aarde in 1774 zou vergaan, vanwege een fatale stand van de planeten. De bevolking was doodsbang, de provincie Friesland verbood de dominee zijn boek over de rampspoed uit te geven.

Eisinga wist door eigen onderzoek dat de voorspellingen niet klopten wat de stand van de planeten betrof. Hij wilde dat de mensen met eigen ogen konden zien hoe het zonnestelsel in elkaar zit. Hij bouwde dat rond 1775 in zijn eigen huis op schaal na. Dat was het planetarium.

Von Falckensteyn droomde ervan zelf zoiets groots tot stand te brengen. Voorlopig beperkte hij zich tot het

doceren van zijn vak Hogere Soeck Archiefwetenschap. De huidige universiteit heette in de achttiende eeuw Academie van Vriesland. Rond de millenniumwisseling had de provincie Friesland de onderwijsinstelling heropgericht. De term *soeck* beviel Von Falckensteyn goed, het was oud-Nederlands voor *zoeken*.

Zjoegov vloekte en stond bovenop de rem. Net voorbij Harlingen, bij Midlum, was de weg opgebroken vanwege werkzaamheden. Er waren geen wegwerkers, alleen een lege houten barak waarin de arbeiders hun brood aten. Ze waagden zich nu niet op straat, hoewel het niet meer stortregende. Heel in de verte zag de man de lucht een klein beetje opklaren. En ik word gedwongen in dit hondenweer op pad te gaan, dacht de potige man grimmig. Het was augustus, het zou prachtig weer moeten zijn.

Het was Von Falckensteyns eerste college in het nieuwe academische jaar. De zomer was lang en heet geweest, de broeierige stemming hing in de universiteitsgebouwen. Elke nazomer had hij veel zin om colleges te geven, hoewel het begin altijd lastig was. Zijn nervositeit verdween met alcohol. Hij had enorme trek in een pijp, maar roken was verboden in en rond het universiteitsgebouw.

De studenten in de collegezaal waren rumoerig en onrustig. Misschien kwam het door de weersomslag, jassen en tassen lagen her en der verspreid. Er was een kakofonie van Nederlandse accenten. Het onderwijs aan de universiteit stond op een hoog peil. Teun van Dam, de rector-magnificus, stond daarvoor garant. In de huidige, mondiale wereld kon dat niet anders. De instelling wierf wereldwijd studenten. Van Dam stelde één harde voorwaarde - ze moes-

ten Nederlands spreken. Dat was in tegenstelling tot de Academietijd. Destijds was Latijn de toonaangevende taal in de wetenschap en Franeker volgde in die stroom. Van Dam ging op dit punt tegen de tijdgeest in. Enkele Nederlandse universiteiten hadden een Engelse naam gekregen. De Katholieke Universiteit Brabant van vroeger heette bijvoorbeeld Tilburg University. De rector-magnificus vond dat de onderwijsinstelling op die manier haar eigen identiteit opgaf. Buitenlandse studenten aan de Eise Eisinga Universiteit Franeker moesten Nederlands leren, omdat ze in Nederland studeerden. Von Falckensteyn kon zich daarin volledig vinden.

Zjoegov bleef midden op de weg staan, liet het stuur los en haalde een aantal keren diep adem. De TomTom gaf alternatieve routes. De enige optie was via Tzummarum. Hij bekeek de route op het scherm. Dat was te ver naar het noorden en betekende tijdverlies. Dan was er maar één andere oplossing. De man zigzagde behendig door de wegversperringen, moest daarbij stevig bijsturen om te voorkomen dat zijn auto slipte, en vervolgde met een noodgang zijn weg.

Voordat de studenten met hun eigenlijke studie begonnen, volgden ze een intensieve cursus *Nederlands als tweede taal*. Die opleiding duurde normaal gesproken twee jaar, Van Dam had ervoor gezorgd dat de universiteit, in nauwe samenwerking met gespecialiseerde taleninstituten, een spoedcursus van drie maanden gaf. Elk jaar in de zomer volgde een nieuwe groep studenten de stoomopleiding. In september startten ze dan met hun eigenlijke studie. Von Falckensteyn had destijds dezelfde cursus gevolgd.

Bij de diploma-uitreiking kreeg iedere cursist niet alleen het certificaat. Iedere geslaagde kreeg ook de link naar een app

voor de mobiele telefoon. De software gaf toegang tot informatie over de geschiedenis van Franeker, met daarin het verhaal over de Academie van Vriesland.

In de binnenstad van Franeker moest Zjoegov noodgedwongen stapvoets rijden. Zijn grote auto paste bovendien nauwelijks in de straten. Gelukkig nam de regen nog verder in kracht af. De bestuurder had geen enkel oog voor de kinderkopjes in sommige straatjes, de hoge, oude bruggetjes en de mooie klok- en trapgevels van de huizen waarvan sommige uit de zeventiende eeuw dateerden. De TomTom leidde hem snel en efficiënt naar zijn doel.

Von Falckensteyn realiseerde zich dat zijn woorden over de beveiliging van documenten amper waren overgekomen. Dat moest anders. Hij moest de valse start van de ochtend rechtzetten. Zijn grote, inspirerende voorbeeld was de Oostenrijkse topdirigent Herbert von Karajan, die met zijn gedreven, aantekelijke *élégance* de Wiener Philharmoniker leidde. Zijn moeder had hem vroeger vaak meegenomen naar Wenen, waar ze in de wereldberoemde Gouden Zaal van de Wiener Musikverein van de beste muziek genoten. Zijn vader reisde veel en kon zelden mee.

De archiefexpert kwam achter de lessenaar vandaan en schreed door de theaterachtige collegezaal: ‘Geachte dames en heren, ik eis van u volledige aandacht voor de stof die ik u doceer. En bergt u alstublieft uw jassen en tassen correct op. Indien u daartoe niet capabel bent, kunt u evenmin op de juiste wijze archiveren. En u dient die vaardigheid aan het eind van uw studie te beheersen.’

Het geroezemoes verstomde. Hij liep terug naar de lessenaar, zette zijn lorgnet voor en klikte met de afstandsbe-